

BANK KREDITINING KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI RESURSLAR BILAN TA'MINLASHDAGI ROLI

*TDIU “Bank ishi” kafedrası katta o‘qituvchisi
Xodjayeva Jeyrona Ravshonbek qizi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada bank kreditining kichik biznes subyektlarini resurslar bilan ta'minlashdagi roli tahlil qilingan. Maqolada kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslar bilan ta'minlanishi muammolari, bank kreditlashning zamonaviy tendensiyalari, kredit resurslaridan foydalanish samaradorligi masalalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bank kreditlari kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib,

Kalit so'zlar: bank krediti, kichik biznes, moliyaviy resurslar, kredit mexanizmi, bank-mijoz munosabatlari, biznes rivojlanishi, moliyaviy barqarorlik.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Kichik biznes subyektlari iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishiga hissa qo'shish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirish bilan bir qatorda, davlat byudjetiga soliq tushumlarini ta'minlash orqali mamlakatning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi [1].

Kichik biznes subyektlarining samarali faoliyati uchun moliyaviy resurslar bilan yetarli ta'minlash zarur hisoblanadi. Biroq, ko'pchilik tadbirkorlar o'z bizneslarini rivojlantirish uchun yetarli miqdorda shaxsiy mablag'larga ega emas. Shu sababli, ularga qo'shimcha moliyalashtirish manbalari kerak bo'ladi, bularning orasida bank krediti muhim o'rin tutadi. Banklarning kreditlash jarayoni orqali kichik biznes subyektlari o'z faoliyatlarini kengaytirish, asosiy vositalarni modernizatsiya qilish, aylanma mablag'larni to'ldirish va boshqa moliyaviy ehtiyojlarni qondirish imkoniyatiga ega bo'ladilar [2].

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda kichik biznes subyektlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirildi, jumladan imtiyozli kreditlash dasturlari joriy etildi, kreditlash shartlari soddalashtirildi va tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratildi [3]. Biroq, bank kreditlaridan foydalanish imkoniyati va ularning samaradorligi masalasi hamon dolzarbligicha qolmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi bank kreditining kichik biznes subyektlarini resurslar bilan ta'minlashdagi rolini o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini taklif qilishdan iborat. Tadqiqot davomida bank kreditlashning zamonaviy tendensiyalari, kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslar bilan ta'minlanishi darajasi, kreditlardan foydalanish samaradorligi va kredit mexanizmlarini takomillashtirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish va bank kreditlashning nazariy va amaliy jihatlarini ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlarni tahlil qilish

kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish muammolarini chuqurroq tushunish va bank kreditining ular faoliyatidagi o'rnini baholash imkonini beradi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olim Sh. Mustafakulov o'z tadqiqotlarida kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, kichik biznesni moliyalashtirish uchun bank kreditlarining mavjudligi va ulardan foydalanish shartlari tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [4]. Shuningdek, muallif tijorat banklarining kredit portfelida kichik biznes subyektlariga berilgan kreditlar ulushini oshirish uchun bank-mijoz munosabatlarini takomillashtirish zarurligini qayd etadi.

Rossiyalik olim V.V. Yanovsky o'z tadqiqotlarida kichik biznes subyektlarini bank krediti bilan ta'minlash masalasini ko'rib chiqqan. Uning fikricha, tijorat banklarining kredit siyosati kichik biznes subyektlarining xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilishi kerak [5]. Bundan tashqari, muallif kichik biznes subyektlari uchun kredit olish jarayonini soddalashtirish va kreditlash dasturlarini kengaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Xorijiy olimlardan A. Berger va G. Udell kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish muammolarini tadqiq etgan. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, kichik biznes subyektlari ko'pincha "axborot asimmetriyasi" muammosiga duch keladilar, bu esa ularning kredit olish imkoniyatlarini cheklaydi [6]. Mualliflar bank va kichik biznes subyektlari o'rtasida uzoq muddatli munosabatlarni o'rnatish orqali ushbu muammoni bartaraf etish mumkinligini ta'kidlaydilar.

J. Stiglitz va A. Weiss o'zlarining klassik maqolalarida kredit ratsionlash nazariyasini ishlab chiqqan bo'lib, unda kichik biznes subyektlariga kredit berish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Ularning fikricha, banklar kreditlarni taqsimlashda asimmetrik axborot muammosi tufayli kichik biznes subyektlariga nisbatan ehtiyotkorroq yondashuvni qo'llaydilar [7]. Bu esa kichik biznes subyektlarining kredit olish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

O'zbekistonlik iqtisodchi olim A. Qodirov o'z tadqiqotlarida O'zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirishning zamonaviy holatini tahlil qilgan. Uning fikricha, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va imtiyozli kreditlash dasturlari kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslar bilan ta'minlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda, biroq ushbu dasturlarning samaradorligini yanada oshirish kerak [8].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish va bank kreditlash masalalari ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, O'zbekiston sharoitida bank kreditining kichik biznes subyektlarini resurslar bilan ta'minlashdagi roli to'liq ochib berilmagan. Shu sababli, ushbu masalani yanada chuqurroq o'rganish va kredit mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot bank kreditining kichik biznes subyektlarini resurslar bilan ta'minlashdagi rolini o'rganishga qaratilgan bo'lib, uning metodologik asosini ilmiy bilishning quyidagi usullari tashkil etadi:

1. Tizimli yondashuv - kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish tizimini yaxlit bir butun sifatida ko'rib chiqish va uning alohida elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi.

2. Tarixiy-mantiqiy tahlil - kichik biznes subyektlarini bank krediti bilan ta'minlash tizimining rivojlanish tendensiyalarini va qonuniyatlarini aniqlash imkonini beradi.

3. Statistika tahlil - statistik ma'lumotlarni o'rganish va tahlil qilish orqali kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar dinamikasi, tarkibi va samaradorligini baholash imkonini beradi.

4. Qiyosiy tahlil - turli mamlakatlar tajribasini o'rganish va O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlarini aniqlash imkonini beradi.

5. Abstrakt-mantiqiy tahlil - olingan natijalarni umumlashtirish va xulosalar chiqarish hamda kichik biznes subyektlarini kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik ma'lumotlari, tijorat banklarining yillik hisobotlari, O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlari, shuningdek, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, maqolalar va internet resurslari tahlil qilindi.

Tadqiqot doirasida quyidagi asosiy masalalar ko'rib chiqiladi:

- kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlarining nazariy asoslari;
- bank kreditining kichik biznes subyektlari faoliyatidagi o'rni va ahamiyati;
- O'zbekistonda kichik biznes subyektlarini bank krediti bilan ta'minlashning zamonaviy holati;
- kichik biznes subyektlarini kreditlashda mavjud muammolar;
- kichik biznes subyektlarini resurslar bilan ta'minlashda bank kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari.

Tahlil va natijalar. Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlari moliyaviy resurslarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish jarayonini ta'minlaydigan usullar, vositalar va dastaklar majmuasini o'z ichiga oladi. Moliyalashtirish mexanizmlari ichki va tashqi manbalarga bo'linadi. Ichki moliyalashtirish manbalariga korxonaning o'z mablag'lari (foйда, amortizatsiya ajratmalari) kiradi, tashqi manbalarga esa bank krediti, lizing, faktoring, venchur moliyalashtirish, davlat subsidiyalari va boshqa manbalar kiradi. Bank krediti kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishning eng keng tarqalgan va muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Kichik biznes subyektlari milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanib, innovatsion rivojlanish, bandlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishga sezilarli hissa qo'shadi. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining YaIMdagi ulushi 54,5% ni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich 2018-yilda 52,1% edi, ya'ni so'nggi 5 yilda kichik biznesning YaIMdagi ulushi 2,4 foiz punktga oshgan.

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlari moliyaviy resurslarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish jarayonini ta'minlaydigan usullar, vositalar va dastaklar majmuasini o'z ichiga oladi. Moliyalashtirish mexanizmlari ichki va tashqi manbalarga bo'linadi. Ichki moliyalashtirish manbalariga korxonaning o'z mablag'lari (foйда, amortizatsiya ajratmalari) kiradi, tashqi manbalarga esa bank krediti, lizing, faktoring, venchur moliyalashtirish, davlat subsidiyalari va boshqa manbalar kiradi [9].

Bank krediti kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishning eng keng tarqalgan va muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Bank kreditining afzalliklari quyidagilardan iborat:

- kredit mablag'larini tezda jalb qilish imkoniyati;
- biznesni rivojlantirish uchun qo'shimcha resurslar olish;
- moliyaviy oqimlarni boshqarish va rejalashtirish imkoniyati;
- kredit tarixini shakllantirish imkoniyati;
- soliq imtiyozlari (foiz to'lovlari soliq bazasini kamaytiradi).

Biroq, bank krediti quyidagi kamchiliklarga ham ega:

- yuqori foiz stavkalari;
- qat'iy kredit shartlari;
- garov ta'minotining zaruriyati;
- kredit olish uchun ko'p hujjatlar talab qilinishi;
- kredit qaytarilmasligi xavfi.

Kichik biznes subyektlari uchun bank kreditining ahamiyati ularning hayot sikli bosqichlariga bog'liq. Yangi tashkil etilgan korxonalar uchun bank krediti dastlabki kapital shakllantirishning muhim manbasi bo'lsa, o'sish va rivojlanish bosqichidagi korxonalar uchun esa biznesni kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va bozorda o'z mavqegini mustahkamlash imkoniyatini beradi.

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatda kichik biznes subyektlarini qo'llab-quvvatlash va ularga bank kreditlarini ajratish bo'yicha ko'plab islohotlar amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi 110,2 trillion so'mni tashkil etgan, bu esa 2021-yilga nisbatan 18,5% ga ko'pdir. Kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlarning umumiy kredit portfelidagi ulushi 2022-yilda 28,4% ni tashkil etgan [10].

Quyidagi jadvalda 2018-2022-yillarda O'zbekistonda kichik biznes subyektlariga ajratilgan bank kreditlari dinamikasi ko'rsatilgan (trillion so'mda):

1-jadval.

2018-2022-yillarda O'zbekistonda kichik biznes subyektlariga ajratilgan bank kreditlari dinamikasi ko'rsatilgan (trillion so'mda)

Yil	Kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar	O'sish sur'ati (%)	Umumiy kredit portfelidagi ulushi (%)
2018	52,4	-	25,2
2019	65,7	25,4	26,3
2020	78,9	20,1	27,1
2021	93,0	17,9	27,8
2022	110,2	18,5	28,4

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi muntazam ravishda o'sib bormoqda, bu esa davlat tomonidan kichik biznesni qo'llab-quvvatlash siyosatining natijasi hisoblanadi.

Kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlarning tarmoqlar bo'yicha taqsimlanishi tahlili shuni ko'rsatadiki, asosiy ulush sanoat (28,5%), savdo (24,2%), qishloq xo'jaligi (18,7%) va xizmat ko'rsatish sohasiga (17,3%) to'g'ri keladi. Qurilish sohasiga 7,8% va transport sohasiga 3,5% kreditlar ajratilgan.

Kreditlarning muddatlar bo'yicha taqsimlanishiga ko'ra, kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlarning 15,3% i qisqa muddatli (1 yilgacha), 35,2% i o'rta muddatli (1-3 yil) va 49,5% i uzoq muddatli (3 yildan ortiq) kreditlardir. Bu ma'lumotlar kichik biznes subyektlarining asosiy kapitalga investitsiyalar uchun uzoq muddatli kreditlarga ehtiyoji yuqori ekanligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda kichik biznes subyektlarini kreditlashning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1. Imtiyozli kreditlash dasturlari - davlat tomonidan subsidiyalashtiriladigan past foiz stavkali kreditlar.
2. Mikrokreditlash - kichik va mikro tadbirkorlik subyektlari uchun kichik summadagi kreditlar.
3. Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun kreditlar.
4. Investitsion kreditlar - asosiy vositalarni xarid qilish va modernizatsiya qilish uchun.
5. Eksportga yo'naltirilgan kichik biznes subyektlarini kreditlash.

So'nggi yillarda O'zbekistonda kichik biznes subyektlarini kreditlashni qo'llab-quvvatlash bo'yicha quyidagi dasturlar amalga oshirildi:

- "Har bir oila - tadbirkor" dasturi doirasida imtiyozli kreditlar ajratish;
- Yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash dasturi;
- Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish dasturi;
- Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlari doirasida kichik biznesni kreditlash.

O'zbekistonda kichik biznes subyektlarini kreditlash sohasida sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, bu sohada hali ham bir qator muammolar mavjud:

1. Yuqori foiz stavkalari - O'zbekistonda kichik biznes subyektlari uchun bank kreditlari foiz stavkalari nisbatan yuqori, bu esa kreditlarning qimmatligiga va kichik biznes subyektlari uchun ulardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanishiga olib keladi. 2022-yil oxiriga kelib, kichik biznes subyektlari uchun o'rtacha foiz stavkasi milliy valyutada 21-24%, xorijiy valyutada esa 8-10% ni tashkil etgan.

2. Garov ta'minoti muammosi - kichik biznes subyektlari ko'pincha yetarli garov ta'minotiga ega emas, bu esa ularning kredit olish imkoniyatlarini cheklaydi. Banklarning garov ta'minotiga qo'yiladigan talablari juda qattiq, garov qiymatining kredit summasiga nisbati esa yuqori.

3. Kreditlash jarayonining murakkabligi - bank kreditini rasmiylashtirish jarayoni kichik biznes subyektlari uchun murakkab va vaqt talab etadigan jarayon hisoblanadi. Ko'p sonli hujjatlar va rasmiyatchiliklarni to'ldirish, bank xodimlari bilan muzokaralar olib borish va kredit qo'mitasining qarorini kutish kichik biznes subyektlari uchun qo'shimcha qiyinchiliklar tug'diradi.

4. Axborot asimmetriyasi - banklar kichik biznes subyektlari to'g'risida to'liq va ishonchli ma'lumotlarga ega emas, bu esa ularning kredit olish imkoniyatlarini

cheklaydi. Kichik biznes subyektlarining moliyaviy hisobotlari shaffof emasligi, kredit tarixining yo'qligi yoki salbiy bo'lishi banklar tomonidan ularni kreditlash xavfini oshiradi.

5. Uzoq muddatli kreditlar yetishmasligi - kichik biznes subyektlari o'z faoliyatlarini rivojlantirish uchun uzoq muddatli kreditlarga muhtoj, biroq O'zbekiston bank tizimida uzoq muddatli kreditlar ulushi hali ham yetarli darajada emas.

6. Mintaqaviy nomutanosiblik - kichik biznes subyektlarini kreditlash Toshkent shahri va yirik viloyat markazlarida yaxshi rivojlangan, biroq chekka hududlarda bu ko'rsatkich ancha past.

7. Kreditdan foydalanish samaradorligining pastligi - kichik biznes subyektlari ko'pincha jalb qilingan kredit mablag'laridan samarali foydalana olmaydilar, bu esa ularning moliyaviy holatining yomonlashishiga va kreditni qaytara olmaslikka olib kelishi mumkin.

Kichik biznes subyektlarini bank krediti bilan ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Foiz stavkalarini pasaytirish - inflyatsiya darajasini pasaytirish va bank tizimida raqobatni kuchaytirish orqali kichik biznes subyektlari uchun kredit foiz stavkalarini pasaytirish. Bu kichik biznes subyektlari uchun kreditlarning narxini kamaytiradi va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

2. Garov ta'minoti talablarini yumshatish - kichik biznes subyektlari uchun garovsiz yoki yumshatilgan garov talablari bilan kreditlar berilishini kengaytirish. Bundan tashqari, garov sifatida qabul qilinadigan aktivlar ro'yxatini kengaytirish va garov qiymatining kredit summasiga nisbatini kamaytirish zarur.

3. Kreditlash jarayonini soddalashtirish - kichik biznes subyektlari uchun kredit olish jarayonini soddalashtirish, talab qilinadigan hujjatlar sonini kamaytirish va kreditni rasmiylashtirish muddatlarini qisqartirish. Bu kichik biznes subyektlarining kredit olish imkoniyatlarini oshiradi va ularning vaqt va resurslarini tejaydi.

4. Kredit axborot tizimlarini takomillashtirish - kredit byurolari faoliyatini kuchaytirish va kichik biznes subyektlari to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini kengaytirish orqali axborot asimmetriyasi muammosini hal qilish. Bu banklarga kichik biznes subyektlarining to'lov qobiliyati to'g'risida to'liqroq ma'lumot olish imkonini beradi.

5. Uzoq muddatli kreditlashni rag'batlantirish - kichik biznes subyektlarining investitsion faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun uzoq muddatli kreditlarni kengaytirish. Buning uchun banklarning resurs bazasini mustahkamlash va uzoq muddatli depozitlarni jalb qilishni rag'batlantirish zarur.

6. Mintaqaviy nomutanosiblikni bartaraf etish - chekka hududlardagi kichik biznes subyektlarini kreditlash imkoniyatlarini kengaytirish uchun bank infratuzilmasini rivojlantirish va masofaviy xizmat ko'rsatish kanallarini joriy etish.

7. Kreditdan foydalanish samaradorligini oshirish - kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy savodxonlikni oshirish dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish. Bu kichik biznes subyektlariga kredit mablag'laridan samarali foydalanish va biznesni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi.

8. Davlat tomonidan kreditlashni qo'llab-quvvatlash dasturlarini kuchaytirish - kichik biznes subyektlari uchun imtiyozli kreditlash dasturlarini kengaytirish va davlat kafolati mexanizmlarini joriy etish. Bu kichik biznes subyektlarining kredit olish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshiradi.

9. Bank-mijoz munosabatlarini takomillashtirish - banklar va kichik biznes subyektlari o'rtasida uzoq muddatli va ishonchli munosabatlarni shakllantirish. Bu banklarga kichik biznes subyektlari faoliyati to'g'risida to'liqroq ma'lumot olish va ularning ehtiyojlariga mos kreditlash mahsulotlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

10. Innovatsion kreditlash usullarini joriy etish - kraundlending, P2P kreditlash, vechur kapitali kabi zamonaviy moliyalashtirish usullarini rivojlantirish. Bu kichik biznes subyektlari uchun moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslar bilan ta'minlanish darajasi ularning raqobatbardoshligiga va barqaror rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jahon banki tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma ko'ra, O'zbekistondagi kichik biznes subyektlarining 68% i moliyaviy resurslar yetishmasligini o'z faoliyatlarini rivojlantirishdagi asosiy to'siq sifatida ko'rsatgan. Bu ma'lumotlar kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlarini, ayniqsa bank kreditlash tizimini takomillashtirish zarurligini tasdiqlaydi. Kichik biznes rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlarini tahlil qiladigan bo'lsak, 2022-yilda O'zbekistonda ro'yxatga olingan kichik biznes subyektlari soni 452,8 mingga yetgan, bu 2018-yilga nisbatan 32,4% ga ko'pdir. Kichik biznes sohasida band bo'lganlar soni esa 5,6 million kishini tashkil etib, umumiy bandlikning 76,2% ini tashkil etadi. Bu ma'lumotlar kichik biznesning mamlakat iqtisodiyotidagi roli qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi. Bank krediti kichik biznes subyektlarini ayniqsa biznesni boshlash va kengaytirish bosqichlarida moliyalashtirish uchun muhim ahamiyatga ega. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, yangi tashkil etilgan kichik biznes subyektlarining 45% i biznesni boshlash uchun bank kreditidan foydalanadi. Biznesni kengaytirish bosqichida esa bu ko'rsatkich 63% gacha oshadi. Xalqaro tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda kichik biznes subyektlarini kreditlash uchun maxsus moliyaviy institutlar va dasturlar mavjud. Masalan, AQShda Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash ma'muriyati (SBA) kafolatlari ostida banklar tomonidan kichik biznes subyektlariga kreditlar beriladi. Bu tajribani O'zbekistonda ham qo'llash mumkin, buning uchun davlat kafolatlarini kengaytirish va kichik biznes subyektlari uchun maxsus kredit dasturlarini ishlab chiqish zarur. Zamonaviy raqamli texnologiyalarning rivojlanishi kichik biznesni moliyalashtirish sohasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekistonda so'nggi yillarda onlayn kreditlash platformalari rivojlanib bormoqda, bu esa kichik biznes subyektlari uchun kredit olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bu tendensiyani qo'llab-quvvatlash va raqamli moliyaviy xizmatlarni yanada rivojlantirish zarur.

Xulosa va takliflar. Bank krediti kichik biznes subyektlarini moliyaviy resurslar bilan ta'minlashning eng muhim manbalaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda kichik biznes subyektlarini bank krediti bilan ta'minlash bo'yicha sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, bu sohada hali ham bir qator muammolar mavjud.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi muntazam ravishda o'sib bormoqda, bu esa davlat tomonidan kichik biznesni qo'llab-quvvatlash siyosatining natijasi hisoblanadi. Biroq, yuqori foiz stavkalari, garov ta'minoti muammosi, kreditlash jarayonining murakkabligi, axborot asimmetriyasi, uzoq muddatli kreditlar yetishmasligi, mintaqaviy nomutanosiblik va kreditdan foydalanish samaradorligining pastligi kabi muammolar kichik biznes subyektlarining kredit olish imkoniyatlarini cheklaydi.

Kichik biznes subyektlarini bank krediti bilan ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish uchun quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Foiz stavkalarini pasaytirish uchun inflyatsiya darajasini pasaytirish va bank tizimida raqobatni kuchaytirish choralari ko'rish.

2. Kichik biznes subyektlari uchun garovsiz yoki yumshatilgan garov talablari bilan kreditlar berilishini kengaytirish, garov sifatida qabul qilinadigan aktivlar ro'yxatini kengaytirish va garov qiymatining kredit summasiga nisbatini kamaytirish.

3. Kichik biznes subyektlari uchun kredit olish jarayonini soddalashtirish, talab qilinadigan hujjatlar sonini kamaytirish va kreditni rasmiylashtirish muddatlarini qisqartirish.

4. Kredit byurolari faoliyatini kuchaytirish va kichik biznes subyektlari to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini kengaytirish orqali axborot asimmetriyasi muammosini hal qilish.

5. Kichik biznes subyektlarining investitsion faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun uzoq muddatli kreditlarni kengaytirish, banklarning resurs bazasini mustahkamlash va uzoq muddatli depozitlarni jalb qilishni

5. Kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy savodxonlikni oshirish dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, bu ularga kredit mablag'laridan samarali foydalanish va biznesni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi.

6. Kichik biznes subyektlari uchun imtiyozli kreditlash dasturlarini kengaytirish va davlat kafolati mexanizmlarini joriy etish.

7. Banklar va kichik biznes subyektlari o'rtasida uzoq muddatli va ishonchli munosabatlarni shakllantirish.

8. Kraundlending, P2P kreditlash, venchur kapitali kabi zamonaviy moliyalashtirish usullarini rivojlantirish orqali kichik biznes subyektlari uchun moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish.

Ushbu tadbirlarning amalga oshirilishi kichik biznes subyektlarining bank kreditlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi, ularning moliyaviy resurslar bilan ta'minlanish darajasini oshiradi va natijada, ularning iqtisodiy o'sishi va rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa o'z navbatida, mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga, yangi ish o'rinlarining yaratilishiga va aholi farovonligining oshishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, bank kreditining kichik biznes subyektlarini resurslar bilan ta'minlashdagi roli juda muhim bo'lib, kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish va kichik biznes subyektlarining kredit olish imkoniyatlarini

kengaytirish O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Qodirov, A. (2022). O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish: muammolar va istiqbollar. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 3(4), 45-58.
2. Mustafakulov, Sh. (2021). Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish. *Moliya va bank ishi*, 6(2), 112-125.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. (2020, 13 mart). PF-5938-son.
4. Mustafakulov, Sh. (2023). Bank-mijoz munosabatlarini takomillashtirish orqali kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishni rivojlantirish. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 1(5), 78-92.
5. Yanovsky, V.V. (2021). Maloye predprinimatelstvo: problemy kreditovaniya [Kichik tadbirkorlik: kreditlash muammolari]. *Vestnik finansovogo universiteta*, 5(3), 67-82.
6. Berger, A., & Udell, G. (2020). Small business credit availability and relationship lending: The importance of bank organizational structure. *The Economic Journal*, 112(477), F32-F53.
7. Stiglitz, J., & Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. *The American Economic Review*, 71(3), 393-410.
8. Qodirov, A. (2023). O'zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirishning zamonaviy holati. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 5(2), 34-47.
9. Abdurahmonov, O. (2022). Kichik biznesni moliyalashtirish manbalari va ulardan samarali foydalanish yo'llari. *Moliya*, 4(1), 56-68.
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). 2022-yil uchun yillik hisobot. Toshkent.